

O SVRHovitosti I ZNAČENJU LITURGIJSKIH KNJIGA

1. POVIJEST I TEOLOGIJA

Slavlje kršćanskih otajstava spasenja može se gledati iz pravne, moralne, pedagoške i katehetske perspektive. Svi su ovi načini ujedinjeni u bogoslužju ili liturgiji. Liturgijsko slavlje objedinjuje sve rečene vidove. Ova je činjenica kroz povijest često zanemarena. Naime, nerijetko je gledana (ili se gleda!) pravna i moralna strana – u smislu ispunjenja dužnosti – danas kao obveza nedjeljne mise – te točnoga odvijanja liturgijskoga slavlja kako je propisano u rubrikama liturgijskih knjiga. Liturgijske su knjige zbog ovih, ali i drugih razloga nerijetko shvaćene i kao usputna stvarnost u liturgijskim slavljinama. Koristi ih se kao pragmatični dodatak, koji bi bio propisan od crkvene hijerarhije. Ovo je u novije doba prilično vidljivo na slavljinama različitih skupina koje njeguju različite oblike duhovnosti koja se često temelji na emocionalnom zanosu, koji se tumači kao nadahnuće Duha, te se koriste izravno Sv. pismom za navještaj Riječi u liturgijskim slavljinama. Ne ulazeći u okolnosti slične prakse, napominjemo da bi i Božja riječ i molitve u kršćanskom slavlju morale biti nadahnute Svetim pismom. Liturgija u tom smislu vodi računa o katehezi i simbolizmu, ali čini se da mnogi upravo to zaboravljaju i zaobilaze. Poosobnjenjem u pristupu liturgijskom slavlju euharistije, Riječ Božja koja se naviješta iz *Lekcionara* (ili *Evandelistara*), kao i molitve koje se mole iz *Misala* ne dožive se u punoj stvarnosti i dinamizmu koji bi trebali biti doneseni zajednici. I odnos prema tim knjigama i svećenika kojima su povjerene određene zajednice katkad je površan. Nije stoga naodmet posvijestiti simboličku, katehetsku pa tek nakon toga i pravnu i moralnu važnost dobrog korištenja, nego i odnosa prema knjigama u liturgijskim slavljinama i sakramenata i sakramentalna.

Iako u prvim stoljećima kršćanstva nisu postojale specifične knjige za bogoslužje, nego su se prema Justinovu svjedočanstvu čitali spisi apostola nakon kojih je predsjedatelj izgovarao *ad hoc* molitve koje su očito bile nadahnute pročitanim koje se prije toga i tumačilo (homilija!). U to su vrijeme molitve spontane, a i čitanja nisu bila organizirana nekim posebnim redom, nego se čini da su

više bila susljedna – *lectio continua*. Osnovna je liturgijska knjiga u tom slučaju bila Sveto pismo, a najviše evanđelja. Kršćansko se slavlje tijekom i nakon 4. stoljeća počinje značajnije razvijati. To uključuje kateheze ne samo riječima nego i samim slavlji-
ma. Knjige tu mogu imati veliku važnost. Među ostalim iako je mnogo ranije počelo, u to vrijeme dobija zamah i sve detaljnije se razvija slavlje pojedinih vidova Kristova života: rezultat toga jest posljedično oblikovanje ciklusa liturgijske godine. Kako se slavlja razvijaju tijekom liturgijske godine, u Svetom pismu, te u knjigama koje sadržavaju evanđelja sa strana se počinju upisivati oznake na koji se blagdan čita pojedini odlomak. Kada govorimo o čitanjima iz evanđelja, množenje slavlja pomalo dovodi do zamršenosti oznaka, pa se pojavljuju liste s početcima i završet-
cima odlomaka za pojedine blagdane. A nešto poslije i prijepisima cijelih odlomaka za pojedini liturgijski dan. Tako su nastali evangelijari i evanđelistari, liturgijske knjige koje su se i najviše ukrašavale. Otprilike je sličan i usporedan proces i s liturgijskim molitvama za pojedina slavlja. Nastaju prve kolekcije molitava, od koji je najpoznatija i najstarija do danas tzv. *Leonov* ili *Veronski sakramentar*. Kasniji razvoj s mnogim dodatcima raznih drugih molitava kojima su uglavnom autori bili pape ili značajniji oci, iznjedrit će kolekcije koje će se oblikovati u tematski i tipološki vrlo razvijene knjige. Najznačajniji su *Gelazijevski* i *Grgurovski sakramentari* (*Sacramentarium Gelasianum*, *Sacramentarium Gregorianum*).

Dakle, jedna od posljedica razvoja liturgijske godine jest i razvoj liturgijskih knjiga. No ono što ostaje jedan od nosivih elemenata za razvoj knjiga: kršćani i zajednica koja slavi svjesni su da te knjige nisu obične knjige, već da sadržavaju Riječ Božju i molitve njome nadahnute. Stoga već u doba ranoga i srednjega vijeka, predromanike, a pogotovo prave romanike počinju se te knjige sve više ukrašavati. U tekstu minijaturama i jarkim bojama, a izvana – svečano ukrašenim koricama, nerijetko s dragim kamenjem i zlatom. Iako to vrijedi ponajprije za Radosnu vijest – evanđelja, nije rijetkost da su i druge knjige koje su pripadale tzv. jakim biskupskim centrima ili kraljevskim dvorovima bile svečano ukrašene. Time se itekako pokazivalo ne samo dostojanstvo i politička ili ekonomska moć onoga koji ju je posjedovao, već, prije svega, i dostojanstvo Božje Riječi. To je vidljivo i na manje ukrašenim knjigama koje su naručivane i pisane za manje centre. Iako ne bi imale zlatne ili srebrne okvire, bile su ukrašene

u mjeri u kojoj se mogla razaznati njihova važnost i simbolika. Makar se te knjige danas ljubomorno čuvaju u arhivima katedrala ili bibliotekama te ih uglavnom doživljavamo kao značajne povijesno kulturne eksponate, ipak su one trajno liturgijske knjige – i koristile su se izvorno i isključivo u liturgijskim slavljinama. Njihovi uresi i skupocjeniji i oni manje skupocjeni i umjetnički dorađeni svjedoče o svijesti prisutnoj u slavlju liturgije. Iz knjiga se čitala i tumačila živa Riječ.

2. AKTUALNA PRAKSA

Iako se može reći da su potrebe i načini slavlja u mnogome odredili forme i razvoj liturgijskih knjiga, također je onima koji slave kršćanska otajstva, osim same praktičnosti i važan i poučan njihov simbolizam! Liturgija bez simbola gubi jednu od najvažnijih i bitnih dimenzija, uostalom nije pretjerano reći da to onda i nije prava liturgija! Mnogi svećenici danas se povode određenim pragmatizmom i u proklamaciji, čitanjima Božje Riječi. Tome su zasigurno pridonijeli i lekcionari koji na jednome mjestu praktično objedinjuju sva čitanja. Nije teško zaključiti da se tako pragmatizam širi, a simbolizam slavlja iščezava. To po sebi i ne bi bio problem, no simbolika čitanja evanđelja, pogotovo na nedjeljnim euharistijskim slavljinama morala bi biti iznimno naglašena. Netko može prigovoriti našoj objekciji – pa kazati kako se prije čitanja svečano, barem nedjeljom, zapjeva pjesma prija evanđelja (*Aleluja* ili prikladna za korizmeno vrijeme). A tijekom čitanja evanđelja ionako se stoji. Na veće blagdane neki se župnici koriste tamjanom. Sve je to točno. Ipak i knjiga koja sadržava Riječ živoga Boga, nije i ne može biti tek obična knjiga. Potrebno je i tu knjigu iz koje se naviješta Riječ lijepo uresiti, ili je lijepo uređenu držati te i na taj način pokazati njezin značaj i simboliku. Naravno da pastoralne okolnosti nisu svugdje jednake i nije svaka župa u mogućnosti imati veliki i skupocjeni evanđelistar! No župe u kojim se na nedjeljnim slavljinama župne zajednice okuplja veći broj ljudi mogle bi povesti računa o simbolizmu liturgijskih knjiga – koji u konačnici nije pravni, već *katehetski*. A liturgija jest ili treba biti kateheza *par excellence!* Ovo, dakle, vrijedi najviše za knjigu iz koje se naviješta evanđelje, ali i za *Misall*

Iako je možda nekim župnicima zbilja teže nabaviti i imati evanđelistar (katkad i nema potrebe) ili nabaviti potpuno novi

Misal ili obrednike, to ne priječi da se o knjigama iz kojih se naviješta i čita Riječ (lekcionari) i iz kojih se slave otajstva (*misal* i obrednici/rituali), vodi računa, dapače da te knjige budu lijepe te čak i ugodne oku da se vide. Ne moraju niti uvijek mogu biti ukrašene kao za pontifikalne liturgije. Ali s druge strane, kao simboli Božje Riječi ne bi nipošto smjele biti izlizane ili čak poluraspadnute od uporabe. Iako smo se ovdje najviše osvrnuli na evanđelistar i *misal*, sve rečeno možemo i moramo primijeniti i za druge liturgijske knjige, obrednike, ceremonijale, časoslove (!)... Jer imati i dostojanstveno se koristiti jednako dostojanstvenim liturgijskim knjigama, jest jedan način – i to vrlo bitan – izražavanja svijesti o *važnosti i dostojanstvu* kršćanskoga slavlja, (usp. OURM br. 16) odnosno o dostojanstvu liturgije, pa i vjerske prakse.